

MÁRTON EVELIN

MEKKORA ERDÉLY?

Vida Gábor: *Egy dadogás története*, Magvető Kiadó, Budapest, 2017, 376 oldal

Az elmúlt évtizedek alatt egyre több olyan mű született itt Erdélyben és persze nemcsak, hanem szerte az egész magyar nyelvterületen, bármeddig is terjednének ennek a határai, amelyek az elmúlt száz év történéseit, és ennek következményeit ábrázolják, sok esetben tükröt tartva az olvasónak, íme ezek vagyunk, így lettünk, ezért, vagy azért vagyunk ilyenek, beszélünk, ahogy beszélünk és viselkedünk, ahogy viselkedünk. Erdély egy külön sziget ebben a bizonyos magyar kultúrában, sőt Erdély maga is szigetek láncolata, amelyek lazábban vagy szorosabban kötődnek egymáshoz. Az elmúlt száz év során maga a fogalom is megváltozott, és más földrajzi kiterjedést kapott, mert kitolódtak a határai, és így egy jó ideje Arad és környéke is akár Erdélynek számít, bár persze ez nézőpont kérdése. Vida Gábor legutóbbi, a Magvető Kiadó gondozásában 2017-ben megjelent, *Egy dadogás története* című regényében igen sok szó esik arról, ki is az erdélyi ember vagy ki nem az, ki a magyar és kit nem tekintünk annak, hogyan vagyunk mi magyarok ebben a Románia nevű országban, hogyan élünk, élünk túl avagy élünk át, hogyan viszonyulunk az anyaországhoz, anyánk-e valóban, vagy valami teljesen más kapcsolatunk van vele.

Semmiképpen nem hasonlítanám össze azokat a regényeket, amelyek az *Egy dadogás történetéhez* hasonlóan, valamiféle választ keresnek és találnak a fentebb felsorolt kérdésekre, hiszen mindegyik másképpen teszi ezt, csupán néhány példát említek, a teljesség igénye nélkül. Kis költői túlzással hármastörténet alkot Tompa Andrea *A hóhér háza*, a *Fejtől s lábtól*, valamint az *Omerta* című regényei, amelyek valamiféle emlékművet is állítanak, nem feltétlenül a szereplőknek, hanem egy-egy korszak embereinek, annak, ahogyan éltek, ahogyan megoldottak bizonyos dolgokat, és ahogyan viszonyultak mindahhoz, ami őket körülvette. Ez fontos, hiszen tudjuk, szüleink, nagyszüleink életmódja és felfogása befolyásol minket, a mi szemléletünk, viszonyulásunk az élethez befolyásolja a gyermekeinkét. A fentebb felsorolt könyvek szerepe az, hogy bizonyos hibákra, tévedésekre is rávilágítson, és arra, hogy azokat talán jobb lenne újra el nem követni. Nyilván nem kivétel ez alól az *Egy dadogás története* sem, mely kendőzetlenül beszél minderről, nem kímélve senkit és semmit, mégsem kíméletlen, mégsem nyers, és még csak nem is szomorú. Inkább rezignált, ha szabad ilyesmit mondani egy regényről.

Emlékezés és emlékezés általi megértés és tisztulás, talán ez a folyamat, amely az említett regényekben végbemegy, és bennünk, olvasókban is (remélhetőleg) hasonlóképpen történik. Ugyanebbe a felsorolásba kerülhet Papp Sándor Zsigmond *Semmi kis életek* című regénye, vagy Dragomán György *Máglyája* is. Szabó Róbert Csaba *Alakváltók* című regénye, mely alig két éve jelent meg szintén az emlékezés-émlékezet nyomain halad és értelmezi az ötvenes-hatvanas évek Romániáját, illetve későbbi eseményeket, amelyek lassan megbontották azt a gépezetet, amely az oly gondosan megtervezett kommunista államot működtette. Hogy mivé lett ez a bizonyos kommunista állam, illetve, hogy ennek melyek voltak a sajátosságai, arra az egyik legjobb levezetést és választ Lucian Boia történész *A román kommunizmus különös története (és szerencsétlen következményei)* című művében megadja, bár ő történészként ugye nem élhet túl sok irodalmi eszközzel.

Míg például Magyarországon egyre több szatíra, szatirikus utópia (is) születik, addig Erdélyben valamiféle oknyomozás folyik arról, hogy mivé lett az ember, ezen belül az erdélyi magyar ember ötven év kommunizmus, világháborúk és más történelmi *finomságok* során, beleértve ebbe a gazdasági és társadalmi berendezkedés kisebb és nagyobb forradalmait, melyek sokak számára hosszú ideig nehezen kiheverhető veszteségeket okoztak, melyek időnként, avagy idővel afféle nemzeti frusztrációkká alakultak. Nem menekültünk meg ettől mi sem, pontosabban ebben élünk, és lehet, hogy ez a lételemünk is. Bár néha idegesítő, hogy frusztrációink vannak, és igyekszünk ezeket kiiktatni. Egyfajta csendes háborúban élünk, de hogy melyik fél győz, milyen betegségektől szabadulunk meg, és milyen más betegségeket szerzünk időközben, azt nehéz előre látni. A frusztrációk kisebb léptékben is jelen vannak, a családi életben például, és az *Egy dadogás története* erről is sokat mesél, úgy, ahogyan korábban talán nem tette egyik erdélyi regény, egyik erdélyi szerző sem, bár ebben az olvasatban tényleg mellékes az *erdélyi* címke. Vida Gábor regénye azért is oly megkapó, mert kíméletlen őszinteséggel beszél családról, családon belüli problémákról, a generációk közötti kommunikáció hiányáról és ennek következményeiről, arról, hogy hogyan viszonyulunk, viszonyultunk, vagy viszonyulnak egyesek az olyan jelenségekhez, mint például a dadogás. De korántsem csak a dadogásról szól ez a történet, amelyet a szerző a saját személyén átszűrve tálal, mintegy kész tények elé állítja az olvasót: tessék, minálunk ez így volt, így ment, nálatok hogyan működik?

Az *Egy dadogás története* ugyanakkor mégis helyhez kötött, egy adott földrajzi térségben, egy adott korban zajlik, folyik, vagy éppen új medret alakít magának. A román katonaság, a konzervgyár ahonnan a szerző katonának megy, és azt reméli, majd az ideje leteltével nem a konzervgyárban, hanem a nagybecsű egyetemen folytatja, mind olyan helyszínei a regénynek, amelyek az olvasóban az ismerősség, alkalomadtán az otthonosság érzetét keltik.

Hiszen mi magunk is jártunk ilyen helyen, velünk is megtörtént valami hasonló, mindannyiunknak vannak ilyesféle történeteink. Kérdés az, hogyan beszélünk-e róluk. Itt Erdélyben nem beszélünk a szerelemről, mondta Vida Gábor a könyv egyik bemutatóján, és valóban, a szerelem bár jelen van, igen vékony szál az *Egy dadogás történetében*. De talán a sejtetés többet elárul, mint a részletes leírás.

A csendes, de vést jósoló agresszió földje hazánk, és ennek valóban súlyos okai vannak, melyeket igyekszünk történelminek nevezni, miközben tudjuk, hogy a történelem aközben is alakul, miközben mi létezők, az idő csak számunkra ér véget halálunk, és időnként szerelmes hevületeink pillanatában, amúgy megállás nélkül tovább folyik, tart, azaz egyszerűen csak van. Kik vagyunk mi, hogyan jöttünk a világra? Örök, de nagyon jó kérdés. De ahhoz, hogy erre egy elfogadható válaszm lehessen, előbb azt kell megértenem ki vagyok én, hogyan jöttem a világra. Melyek voltak születésem, sőt, fogantatásom körülményei, kik a szüleim, milyen emberek, kik voltak az ő szüleik, milyen világban éltek? Vida Gábor ezen regénye is valahogy így kezdődik, és jut el a mesélés-önmegismerés során egy hiteles korkép és korkép megírásához. Egy kórlap kitöltése korántsem egyszerű feladat, mint ahogy a történetírás sem az, mert szigorú szabályokhoz kell igazodjon mindkettő, és még így sem biztos, hogy az ember nem téved. Az ember nem tévedhetetlen, és Isten sem az, ha igaznak fogadjuk el azt az állítást, hogy az Isten a maga képére alkotta az embert. Ha ezt igaznak fogadjuk el, akkor sem lesz könnyebb dolgunk, mert mégis jobb lenne egy olyan Isten, akit abszolút jónak fogadhatnánk el, ennél fogva hozzá próbálnánk hasonlítani magunkat, és nem más emberekhez, akik szintén olyan gyarlók, mint mi magunk. Hogy az egyén hogyan viszonyul ehhez a kérdéshez, melyet nevezünk el teológiaiának, az a hit szempontjából sem mellékes, és ami még ennél is jobb, az egyén viselkedését is befolyásolja. Ez persze még nem engedi meg nekünk azt, hogy sorozatokat, csoportokat, tipológiákat különböztessünk meg, azon egyszerű oknál fogva, hogy minden egyén más és más. Ennél fogva megírható az élettörténetük, mert az mások számára is tanulságos lehet. Tanulságos, szórakoztató, elkésztő, megdöbbentő – ezek a kijelentések mind igazak az *Egy dadogás történetét* illetően.

Vida Gáborról egy kontextusból kiragadott mondata miatt az terjedt el, hogy hagyományos prózát ír és példaképeinek a klasszikus szerzőket tekinti. Ezt ő maga többször is megcáfolta, de hát a bélyeg nehezen lemosható, habár időnként értelmetlen. Mert mi van akkor, hogyha egy regény már megjelenése pillanatában is klasszikus, miközben még nem lehetne az? Ha minden áron be akarjuk tartani a szabályokat. De a művészet éppen arról szól, hogy a szabályokat meg kell tanulni, hogy aztán eldönthessük, melyekhez nem ragaszkodunk, és melyekhez igen. Egy művész hitelessége abban rejlik, hogy mennyire kitartó az elveit illetően. És melyek azok az alapelvek, amelyek őt

és a munkáit is jellemzik. Vida Gábor több interjúban is azt nyilatkozta, hogy tulajdonképpen évek óta az Erdély-regény megírásával próbálkozik. Az *Egy dadogás története* az én olvasatomban annak a megvalósulása, amikor a művész éppen átlép egy határon, semmibe vesz szabályokat azért, mert azok csak akadályoznák a munkában, az önkifejezésben és miért ne, egyfajta üzenet megfogalmazásában, és az üzenet nem csak ennyi: „Itt vagyok, látok”. Hanem ennél sokkal több, mélyebb, fájdalmasabb, de ugyanakkor gyógyító hatású. Jó könyvek azok, amelyek amellet, hogy elsodornak, válaszokat is adnak, vagy kérdéseket ébresztenek, megnyugtatnak valamit illetően, hogy lám, ezt nem csak én érzem, gondolom, látom így. Nem vagyok egyedül! A könyvek kiválóan gyógyítják a magányt, igaz úgy, hogy közben magányossá tesznek.

Az *Egy dadogás története* egyfajta önmegismerési folyamat dokumentálása is, nyilván írói és nem orvosi eszközökkel. A központozás, a ritmus, a szöveg képi szerkesztése – valahogyan a dadogás ritmusát, avagy dallamát követi, ha van ilyen, de lennie kell. Talán az *Egy dadogás történetét* felolvasni kellene. Ha az olvasó nem idegenkedik az efféle szerzői javaslatoktól, akkor azt mondanám, próbálják meg hangosan felolvasni. (Én magam is ezt teszem.)

Kezdődhet egy mondat úgy, hogy: de? A regény legelején az édesapa azt állítja, nem, mert valaki, valahol, valamikor ezt így tanította meg neki. Vida Gábor pedig bebizonyítja, hogy: de – kezdődhet. Hiszen nemcsak mentegetőzés lehet az, ami ezzel a kötőszóval kezdődik, lehet dac, ellenkezés is. Az *Egy dadogás története* című regény dac és ellenkezés is, de megbocsátás és megértés is, ugyanakkor kíváncsiság, enyhe rettenet, enyhe téboly, finom és nagyon sajátos humor, amelyet nem is lehet körülírni, érezni kell.